

A kreditalapú finanszírozás ötlete nemcsak a hazai bevezetést tekintve vetődött fel újdonságként, hanem – a javasolt változatban – nemzetközi viszonylatban is új megközelítésnek számít. Lényege, hogy úgy változtatja meg a ketős (a hallgatók egy része fizet, másik része nem) felsőoktatási finanszírozási rendszert, valamint ötvöz bemeneti és kimeneti finanszírozási elemeket, hogy az állami ösztöndíjas hallgatóknak is ki kell fizetni a felvett, de nem teljesített kreditek árát, továbbá az elvárt előmeneteli sebességtől elmaradó tanulmányokét is. Állami támogatás csak a sikeres tanulmányi egységekért jár. Ezáltal árnyaltabb, erősen ösztönző, számos finanszírozási problémát jobban kezelni képes rendszer alapjai teremthetők meg, amelyben egyértelművé tehető, hogy mit finanszíroz az állam, és mi az, amit a költségek megtérítése mellett lehet igénybe venni.

1. BEVEZETÉS

A kreditalapú finanszírozás ötletével még 2011 áprilisában álltam elő, az akkor éppen aktuális kormányzati felsőoktatási reformanyagra reagálva. A húszoldalas, elemző kézirat egyik része foglalkozott ezzel, az egész elemzés a „*Megjegyzések és javaslatok a felsőoktatás finanszírozásának átalakításához*” címet viselte [Andor, 2011b]. Ebben olyan javaslatokat foglaltam össze, amelyek „*segíteni próbálnak egy működő, jobb rendszer kialakításához*”. Az írás első része a felsőoktatási intézmények méretcsökkentési lehetőségeit, képzőhelyek bezárásának problémáit, az intézményintegrációk kérdéseit feszegette – technikai és elvi aspektusokból egyaránt. Ennek foszlányai az akkori viták során meg-megjelentek a Magyar Rektori Konferencia (MRK), intézmények, vezetők érvelésében is. Akkoriban ezek kurrens témák voltak, ám végül a felsőoktatás-átalakítás ezen szálai elhaltak, így a viták is elhallgattak. Az akkori anyag harmadik fejezete – amely egyébként említésszerűen kitért a kreditalapú finanszírozásra is – a Köz-Gazdaságban is megjelent [Andor, 2011a], az akkori felsőoktatási kormányzat részéről vázolt finanszírozási rendszerjavaslatot elemezte, kritizálta. A bírált kormányzati javaslatokból végül jogszabályt nem alkottak.

A kreditalapú finanszírozás felvetésének részletes kifejtésével foglalkozó rész később önálló életre kelt, sajátos, néha már-már groteszk utat járva azóta is. A felvetést azonnal felkarolta az MRK [MRK, 2011], támogatta a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája (HÖÖK) – pedig hallgatói többletterhekről volt benne szó –, sőt, a kormánypárt és az Országgyűlés meghatározó oktatáspolitikusai is. Lényegében tehát a kapcsolódó társadalmi vita minden releváns érdekcsoportja támogatta. Utólag visszatekintve talán éppen az lehetett a javaslat veszte, hogy az akkori felsőoktatási viták során – amelyek résztvevői a felsőoktatás finanszírozását

elsősorban küldetéséből gondolták levezetni – kifejezetten zavart keltett, hogy olyan felvetés is megjelenik, amely alapvetően gazdálkodástudományi elvekre és kvantitatív módszerekre épül. A széles körű, bár felületes támogatás miatt a felvetésről végül nem alakult ki érdemi vita – engem, mint a javaslat kidolgozóját, például soha egyetlen vitára vagy megbeszélésre sem invitáltak a témában. Az eredetileg négy-öt oldal terjedelmű javaslat, amit persze inkább még részletesebben kellett volna kifejteni, az egyre magasabb beosztású szereplők számára egyre rövidebb lett: az MRK-javaslat már csak egyoldalas volt, az előterjesztésekben, emlékeztetőkben csak egy-egy bekezdés, majd csak pár mondat. Végül az akkori oktatási kormányzat vette le a napirendről, azzal, hogy „ez egy nagyon jó javaslat, de majd inkább később térjünk vissza rá”. (EduLine [2011]: *„A kreditalapú finanszírozás bevezetését támogatja Pokorni Zoltán: »Amit teljesít a hallgató, azt kell finanszírozni, amit nem teljesít, azt ő fizeti« – mondta, hozzátéve: nem érti, hogy az oktatási államtitkárság miért utasította el azonnal ezt az elképzelést.»*)

Az elmúlt évek során a politikai szereplők részben cserélődtek, felsőoktatási stratégiák jöttek és mentek, de a „kreditalapú finanszírozás” gondolata újból és újból felbukkant. Végül a 2014. október 11-i felsőoktatási stratégiai anyagban [EMMI, 2014]: *„Képzési feladatok finanszírozásának mutatói: (...) Mintatanterv szerinti és ténylegesen elvégzett kreditek aránya”*. Vagy az újabb szövegváltozatokban: *„Az oktatási tevékenység elemei, és éppen ezért egyértelműen megfogható kimeneti egysége a kredit, ezért a képzési tevékenység finanszírozási rendjében a hallgatók által elvégzett kreditmennyiséget célszerű figyelembe venni, mivel ez biztosítja a legnagyobb rugalmasságot”*. Az aktuális szóbeli elővezetések is emlegetik a „kreditalapú finanszírozást”.

Az érzékelhető viszont, hogy végül már szinte senki nem tudja pontosan, hogy igazából miről is volt szó eredetileg, a legtöbben csak azt tudják, hogy van valami ilyesmi felvetés, ami „egy jó ötlet”. (Akad azért üdítő kivétel is, *Mészáros Tamás* [2012] például egészen pontosan ragadta meg a javaslat lényegét.) Tovább kuszálja a helyzetet, hogy teljesen más ügyekkel is összekeverték; emlegették már, mint az „intézmények közötti elosztás” javasolt mutatóját; szóba került az intézményen belüli elosztásra vonatkozó megközelítésként is stb. Elérkezettnek látszik az idő arra, hogy tisztázzam az eredeti felvetés lényegét.

Írásommal továbbá buzdítani kívánom kollégáimat arra, hogy a lokális érdekekért folyó politikai lobbizások helyett (mellett) nagyobb nyomatékkal helyezzünk hangsúlyt a felsőoktatás közgazdasági, gazdálkodási és szervezeti aspektusainak szakmai alapú kifejtéseire, így vitáira is. Főként a helyzetelemzéssel támogatott, konkrét, politikailag is befogadható javaslatok hiányoznak, miközben a felsőoktatás-finanszírozással foglalkozó, magas színvonalú, átfogó elemzésekből azért nincs hiány [pl. Polónyi, 2012; Kováts, 2012].

2. A KREDITALAPÚ FINANSZÍROZÁS JAVASLATÁNAK LÉNYEGE

Elkerülve annak a hibának a megismétlését, hogy a javaslat gerince elvész a hosszabb felvezetés és az egyéb részletek tengerében, mindenekelőtt a lényeg: a javaslat kiindulópontja az, hogy a képzések (egyik elemének) finanszírozása a mai félév

alapú helyett kredit alapú legyen, és ezen belül az állam csak a hallgatók által teljesített kreditek után fizessen, a felvett, de nem teljesített kreditek költségeit a hallgató térítse. Az egy hallgató számára államilag finanszírozott (teljesített) kreditek száma értelemszerűen korlátos: képzési ciklusonként csak egy-egy program képzési és kimeneti követelményei (KKK) szerinti kreditszám (esetleg annak – például – 105 százaléka) vehető igénybe. Lényeges további (bár opcionális) részlet, hogy a félév/tanév alatti minimálisan teljesített kreditek számától való elmaradás szintén önköltséges fizetéshez vezethet.

Ennek a kiindulásnak az első pillantásra is látható következménye, hogy a „teljesen ingyenes” állami ösztöndíjas tanulmányok és a „teljesen fizetős” önköltséges tanulmányok közé átmenet épül ki: az állami ösztöndíjas hallgatók, tanulmányi előmenetelük szerint erősen differenciálva, részben elcsúszhatnak az önköltséges finanszírozási forma felé. Szakszerűbben: a mai hazai rendszerre jellemző ún. *dual track* forma kétségtelen hátrányait a módszer oldja. Ez egyébként már önmagában is korszerűbb, szakmailag helyesebb irány, hiszen a mai rendszerben az ingyenes oktatásra jogosultak kiválasztása méltányossági szempontból átgondolatlan ahhoz képest, hogy egy-egy személy esetén élete egyik legnagyobb összegű állami támogatásáról születik döntés [részletesebben l. Halász, 2012].

Másrészről, a teljesített kreditre építő finanszírozás a kimeneti indikátorok megjelenését is jelenti, hiszen ebben az esetben valójában a diplomák egy darabjának, és csak annak, állami finanszírozásáról van szó. Ahogy Kováts Gergely [2012] is kifejti, az ilyen elemek óvatos rendszerbe építésének (ami megjelenik például a finn vagy az új-zélandi rendszernél is) jelentősége abból a szempontból nagy, hogy a felsőoktatási intézményeket rávezeti arra, hogy az alapvető felelősségük mégis csak a felsőoktatási outputokért van.

A kreditalapú finanszírozás nyilván jelentős felsőoktatási többletforrás bevonását (is) jelentheti, méghozzá úgy, hogy a jelenleg (a felvett, de nem teljesített kreditekért) „nem fizető” mintegy 150–200 ezres rétegből sokan, differenciálva, és átlagosan szerény összegeket befizetve, összességében jelentős (tízmilliárdos nagyságrendű) hozzájárulást tesznek. Ehhez kapcsolódóan hangsúlyozni szükséges, hogy – kiváltképpen a hazai gyakorlat szerint – a felsőoktatás állami támogatására allokált összeg a felsőoktatási finanszírozási rendszer alakulásától független döntés szokott lenni. A felsőoktatásra „annyi költségvetési támogatás jut, amennyi”, így egy értelmesebb belső rendszernek nem az állami költségvetési források kiváltása a célja, hanem a jobb helyzet elérése. Miközben minden többletforrásra szükség van, az értelmesebb, hatékonyabb működés elérése a fő cél, ami talán még többletforrásokra is sarkallhatja a költségvetési döntéshozókat.

Hangsúlyozni kell, hogy a jelen tanulmányban bemutatott kreditalapú finanszírozás a felsőoktatás-finanszírozás rendszerének csak egyetlen szelete. Arra épít, hogy megmarad az az input (normatív vagy képletalapú) alaprendszer, amelyben megjelenik az egyes szakokon tanuló állami ösztöndíjas egy féléve/tanéve utáni támogatási összeg (norma). Ezt a részletet módosítaná úgy – pl. az éves, szakonként egyébként különböző normatívaösszegek 60 kreditre arányosításával –, hogy a féléves/tanéves normatíva helyett az „egy teljesített kredit” mutató szerepeljen. A javaslat nem érinti a tisztán önköltséges formát, azaz a finanszírozás állami-önköltséges kettőssége megmaradhatna. Az alapjavaslatra – természetesen – szám-

talán kiegészítő megoldás építhető, szinte tetszőleges (szociális alapú; kisebbséget, gyereket nevelőt stb. támogató; kiemelkedő eredményeket felmutatókat támogató stb.) programmal kombinálható.

A pár évvel korábbi felvetéséhez képest az ezt befogadó környezet annyival talán még javult is, hogy a *Diákhitel 2* kiépülése a fizetési kötelezettségek diákhitellel való kiváltását teheti gördülékennyé, míg a Felsőoktatási Információs Rendszer (FIR) ma már alkalmasnak látszik a krediteken alapuló, azaz az egy szinttel magasabb komplexitású adatgyűjtésre, a szükséges finanszírozási információk szolgáltatására. A diákhitel számos lényeges részletmegoldást is adhat, így például automatizmusná tehető, hogy amennyiben a nem teljesített kreditért nem fizet egy adott határideig a hallgató, tartozása automatikusan diákhitellé válik, így az intézményeknek nem kell követeléseik behajtásával hosszasan bajlódniuk – mint az sok esetben ma is előfordul.

3. A KREDITALAPÚ FINANSZÍROZÁS JAVASLATÁNAK RÉSZLETEI

A felsőoktatást mélyebben ismerők elnéző mosollyal szokták fogadni azt a leegyszerűsített felsőoktatási képet, amelynél a hallgatók belépnek egy felsőoktatási intézménybe, majd a mintatantervek szerinti félévek elteltével, diplomával a kezükben, kilépnek onnan. A valóságnak ez az irreális leegyszerűsítése, sajnos, az állami felsőoktatás-szabályozás modelljeiben is vissza-visszaköszön. Ez vezethet oda (is), hogy a hangsúlyt szinte kizárólag a felvételi keretszámok és az államilag támogatott félévek számai kapják. Pedig a kezelendő problémák ennél sokkal összetettebb helyzeteket rejtenek.

A társadalmi cél az kellene legyen, hogy azok kerüljenek a felsőoktatásba, akiknek ez való, de ők mind, és ők a számukra megfelelő intézményben és szakokon tanuljanak, feleslegesen ne nyújtsák el tanulmányaikat. A felsőoktatás egyben komoly humán erőforrás szelekciós és allokációs platform is: a belépő tömegek egy részét kutasítja a rendszer (azaz diploma nélkül kerülnek ki a felsőoktatásból), egy részét eltéríti az eredetileg elképzelt intézménytől (azaz valamelyik intézményből elbocsátják, de egy másikban diplomát szerez), egy részét eltéríti eredetileg választott szak(má)jától (szakot vált, sokszor intézménnyel együtt, de végül végez), egy részével pedig csak annyi történik, hogy a képzési időnél sokkal hosszabb idő alatt végez. A felsoroltak mind nagyon fontos részjelenségek, az egész felsőoktatási rendszer társadalmi hatékonyságának alapvető meghatározói, így ezekre különös tekintettel kell felsőoktatási (finanszírozási) rendszert alkotni.

3.1. A NEM TELJESÍTETT KREDITEK ÖNKÖLTSÉGES TÉRÍTÉSE

A mai rendszer leginkább személy- és félévalapú (azaz azt finanszírozza, és az után finanszíroz, aki aktív félévű hallgató – ilyen-olyan normák és maximális félévszám keretek szerint). Ezzel szemben az „egyetemi élet”, a teljesítmény, a költségek stb. sokkal inkább kreditalapúak. A kettősség rengeteg problémával, pazarlással, szabályozási nehézségekkel jár. Ezeket jobban lehet segíteni a kreditalapú finanszírozási

logikával, hallgatók és intézmények esetén egyaránt. Amennyiben sikerülne átállni a kreditalapú rendszerre, számos lényeges szabályozási, ösztönzési lehetőség előtérbe kerülne ugyanis meg a kapu.

Fontos világosan látni, hogy két alapvető kreditszám van: a *felvett* és a *teljesített*. A kettő különbsége a köznyelv szerinti „bukás” számos árnyalt változatát takarja: nem is járt az órákra; járt, de a számonkéréseket meg sem próbálta; elégtelenre teljesített (ezt egyszer, kétszer stb.). Intézményi oldalról a költség leginkább a felvett kredit (az allokált terem, oktató stb., azaz a képzési inputok költségei), míg államilag lényeges a teljesített kredit (egy diploma „darabkája”, azaz az output).

Nyilván finomításokkal, de a lényegre tekintve az tűnik a logikus és méltányos megközelítésnek, hogy az állam csak a teljesített kreditekért fizessen, míg a felvett, de végül nem teljesített kreditekért a hallgató fizessen (akár diákhitel felvéve).

Itt érdemes megjegyezni, hogy a „felvett, de nem teljesített” kreditek anyagi következményei már a kreditrendszer bevezetésének kezdetétől kifejezetten átgondolatlanul szabályozottak. A nem teljesített kreditek anomáliáiról jó ízelítőt ad *Horváth Dóra* [2011] cikke, de a különböző intézményekben manapság követett gyakorlat sem egységes.

3.2. ELVÁRT ELŐMENETELI SEBESSÉGTŐL ELMARADÁS ÖNKÖLTSÉGES TÉRÍTÉSE

Az eredeti elképzelések szerint nagyjából 30 (teljesített) kredit/félév intenzitással kellene haladnia a hallgatóknak. A kreditalapú rendszerben hozzávetőleg ilyen intenzitású előrehaladás ösztönzésére is számos megoldás kidolgozható. Lehet például olyan megoldási irány, miszerint a hallgató elveszt az államilag támogatott krediteiből, ha egy félévben/tanévben egy adott kreditszint alatt teljesít. Például, ha 24 teljesített kredit/félév az elvárt minimális „sebesség”, és valaki csak 21 kreditet teljesít (mert képességeinél nagyobb követelményeket állító intézményben tanul; túlságosan lazán veszi a tanulmányait stb.), akkor 3 államilag támogatott kreditet veszít. (Továbbá ki kell fizetnie az időközben esetleges felvett, de nem teljesített krediteket is.)

Elképzelhető ezzel ellentétes irányú motiválási rendszer is: a nagyobb tempóban haladni képes hallgatók többet állami támogatású kredithez juthatnának, amiket – például – több szakirány vagy szak párhuzamos hallgatására használhatnának fel.

A mai, támogatott félévekkel szabályozó rendszernek számos hátránya van. Érezhetően túl későn jön az „önköltséges pofon”, és sokszor érezhető a „majd később behúzó” halogató hallgatói hozzáállás, majd a tanulmányok végén hirtelen jelentkező önköltségi díjak esetén tömérdek szociális alapú kérvény érkezik az intézményekhez. Az „állami ösztöndíjas” lét igen kedvező elemeket is hordoz, így gyakran azok is kihasználják a közösségileg fizetett teljes támogatási időt, akik esetén a diploma megszerzése már rég nem is valós cél. E visszatetsző jelenségek megszüntetése már önmagában is kívánatos lenne. Jobb rendszernek tűnik, hogy a dögöve haladók inkább sokszor keveset fizessenek, folyamatosan ösztönözve legyenek.

3.3. SZAKVÁLTÁSOK, INTÉZMÉNYVÁLTÁSOK, FELSOÓKTATÁSI TANULMÁNYOK MEGSZAKÍTÁSA

A vázolt rendszer nem gátolja, de azért árnyalt módon nehezíti a szak- és intézményváltásokat, ami helyes törekvésnek tűnik. Az ilyen helyzetek esetén ugyanis bizonyára többletkreditek teljesítésére van szükség, hiszen az új szakon vagy intézményben nem feltétlenül fogadtatható el minden korábban teljesített kredit. Ez – tekintve, hogy az államilag támogatott kreditek száma korlátozott – már önköltséges többletanulmányokat eredményez. Mindez talán nem is baj, bár a váltási lehetőségek fontosak, a választások tétje, felelőssége szintűgy: talán helyes, ha a felsőoktatási váltásoknak van némi egyéni többletköltsége.

A teljesített kreditfinanszírozáson keresztül könnyen lehetne értelmes motivációs rendszereket kidolgozni a gyors elbocsátások (és ha ez reális, az átvételek) ösztönzésére is. A vázolt rendszer szerint hallgatói oldalról is erősen motivált az, hogy aki egy intézményben csak vergődik (sok a felvett, de nem teljesített kreditje; illetve el-elmarad a minimálisan elvárt előmeneteli sebességtől), így folyamatosan költségekbe veri magát, az a gyors váltásban legyen érdekelt.

Végül, akinél reménytelenné válik a felsőoktatási diploma megszerzése, az állami ösztöndíjasként sem tudná „húzni az időt”, azt a rendszer a felsőoktatási jogviszonyának gyors feladására ösztönözné.

Az előbbiekben említettek kulcskérdések. Két gyakran tapasztalt felsőoktatáspolitikai megközelítéssel kellene szakítani – nemcsak a retorika szintjén. Egyrészt azzal a felfogással, ami azonos működési logikájúnak, ezzel együtt ugyanúgy szabályozandónak tekinti a nagypresztízsű, népszerű intézményeket (esetleg egy-egy intézményen belüli szakokat) és a szerényebb társadalmi elismertségű, kevésbé népszerű képzőhelyeket. Ezek rendszerint más működési törvényszerűségek középette, más felsőoktatási piaci szegmenseket célozva, más társadalmi hasznosságokkal működő (tárgyalásunk fókuszsa szerint) állami intézmények (esetleg karok, szakok). Előbbiekre a túljelentkezés, a relatíve jobb képességekkel és tudással rendelkező belépők, és a magas – mintegy 15–25 százalékos – elbocsátási arány az általában jellemző. Az innen elbocsátottak azonban minden bizonnyal végül diplomát szereznek valahol máshol, azaz a felsőoktatásból nem kerülnek ki. Ezzel szemben a kisebb presztízsű intézményekbe (illetve szakokra) eleve a felsőoktatásba jelentkezők gyengébbik része érkezik, ebből is szerényebb számban. A szabad helyek, a kihasználatlan képzési kapacitások leginkább itt tűnnek fel, illetve később részben idekerülnek a nagyobb követelményű helyeken megfelelni nem képes hallgatók is. Ide kapcsolódik a másik helytelen attitűd is, amin változtatni lenne érdemes: az alacsonyabb szintű felsőoktatás társadalmilag éppúgy hasznos, ha ezeken a helyeken a képességeiket ezen a szinten legjobban kibontakoztatni képesek tanulnak értelmes dolgokat, reális költségek mellett.

A kreditalapú finanszírozás az intézmények és szakok közötti mozgást nagyban és egészséges módon dinamizálhatja, ha a fenntartó ehhez kapcsolódva feladja még néhány mai reflexét. Ha a nagypresztízsű intézmények szakjaitól indulunk, akkor önmagában az, hogy ide sokan belépnek, még nem sokat jelent, alkalmasint jó megoldás is lehet – különösen a felsőoktatási felvételi rendszer esetlegességeit is tekintve. Ezekben az esetekben nyugodtan megengedhető bővebb felvételi keretszám, ha az elbocsátás is magas, és nem ezt, hanem az összes évfolyam együttes hallgatói lét-

számát, illetve az összes felvett/teljesített kreditet lenne érdemes a fenntartónak monitoroznia. Az előbbieken vázolt rendszer drasztikusan lecsökkentené az egy-egy intézményben vagy szakon több évig „bukdácsoló” hallgatók számát, váltásra ösztökélné őket. És ez helyes: amennyiben a gyorsan kihullók egy alacsonyabb követelményszintű intézménybe (esetleg szakra) gördülékenyen továbblépnek, nem lépnek fel sem nagyobb társadalmi, sem egyéni költségek, viszont tettünk egy lépést a képzések és képzendők jobb egymásra találásáért, ami lényeges társadalmi haszon.

A befogadóhelyek esetén, ahová az imént említett lemorzsolódók átjelentkeznek, a „felvételi létszámba” ezt is be kellene számítani, így itt is logikusabb lenne a fenntartónak az összes bennlévő hallgatóhoz vagy az összes felvett/teljesített kredithez illeszteni felvételi keretszám-politikáját. Jellemzően ezeknél a képzőhelyeknél tanulnak végül azok, akik az ezeknél a képzőhelyeknél megfogalmazott elvárásokat sem képesek teljesíteni és végül elhagyják a felsőoktatást. Azaz, amikor a felsőoktatási diplomák devalválódásáról, elértéktelenedéséről beszélünk, leginkább ide kell fókuszálnia az állami felsőoktatási minőségbiztosító intézményeknek (például a Magyar Akkreditációs Bizottságnak vagy a minisztériumnak), hiszen itt lehet a felsőoktatási intézmény legerősebb indíttatása a követelmények lazítására.

Bár az alaptémától némileg távolabb esik, mégis idekíváncozik az a már szintén többször javasolt elem, miszerint érdemes lenne a felvételi (pl. átlag) pontszámok alapján intézményenként és szakonként differenciálni a normatívákat (esetünkben a teljesített kreditet). Ezzel egyrésztől elismerhető lehetne a magasabb színvonalú intézmények (és a jobb képességű hallgatók) képzéseinek többletköltsége, másrésztől „felvételi önmérsékletre” készítené a népszerűbb intézményeket.

4. AZ ANYAGI OLDALAK: ÁLLAM, INTÉZMÉNYEK ÉS HALLGATÓK

Milyen egyéb hatások várhatók egy ilyen rendszer kiépítésétől?

1. *Ceteris paribus* számottevően csökken a felsőoktatásban egy adott pillanatban bennlévő hallgatók száma. Mivel erős ösztönzők lépnek be egyrészt a gyorsabb haladásra, másrészt a reménytelen esetekben a felsőoktatás gyors elhagyására, ez az adott pillanatban a felsőoktatási hallgatók számára csökkentőleg hat. A rendszer egyik fő erénye, hogy a hallgatók hosszadalmas felsőoktatási kóválygását, ami jelentős társadalmi pazarlást jelent, visszaszorítja, pláne annak az ingyenes változatát. Becslésem szerint ez a hatás 10–15 százalékos hallgatói létszámcsökkenést eredményezhet.

2. *Ceteris paribus* az éppen bennlévő állami ösztöndíjas hallgatók (az állam által az intézményeknek fizetett) állami ösztöndíja csökken, tekintve, hogy minden bizonnyal az átlagos hallgatói teljesített – így államilag finanszírozott – kreditszám elmarad a teljes finanszírozást jelentő – mondjuk – 30 kredittől. Itt újabb 10–15 százalék megtakarítás becsülhető.

3. *Ceteris paribus* nő a hallgatói (önköltséges jellegű) befizetés. Mivel (az eddiginél többet) fizetni kell a nem teljesített kreditek után, aminek aránya messze nem jelentéktelen, és esetleg a lassabb előmeneteli sebesség is befizetési kötelezettséggel jár, így az ilyen jellegű intézményi bevételi rész jelentősen nő.

4. *Ceteris paribus* csökken a felvett (és végül nem teljesített) tantárgyak (kreditek) száma. A komoly anyagi következmények miatt (kreditenként mintegy tízezer forintos nagyságrendről van szó), a hallgató tárgyfelvétele sokkal megfontoltabb lesz, amivel rengeteg értelmetlen, pazarló felsőoktatási működési elem iktatható ki. Ami a felvett kreditek számának csökkenését illeti, függően a jelenlegi anyagi következmények intézményi rendszerétől, az az eddigi tapasztalatok szerint 5–15 százalékot is jelenthet.

Feltételezve, hogy a felsőoktatás összes költségvetési támogatása (ezen belül az állami ösztöndíjasok után az intézményeknek fizetett összeg) a rendszertől független, exogén változó (azaz a nem teljesítések utáni hallgatói befizetések mértékében nem csökkenti a kormányzat a felsőoktatás összes támogatási összegét), akkor a előbbi 1. és 2. hatás az állami támogatás változatlansága mellett a felsőoktatásban belépő hallgatók számának növelését és/vagy az egy hallgató utáni állami ösztöndíj (normatíva) növelését jelentheti – összességében nem jelentéktelen, nagyságrendileg 20–30 százalékos mértékben. A felsőoktatási intézmények összes költségvetési támogatása mindentől tehát nem nő vagy csökken.

Intézményi szinten a 3. hatást bizonyára tompítják az államilag támogatott hallgatók esetleges arányemelkedése miatt kieső önköltségi bevételek. Összességében viszont bizonyára többletforrásokról van szó – persze ez főként a részletszabályok függvénye. A 4. hatás miatt viszont bizonyára értelmesebben, hatékonyabban szervezhető az oktatás, így még az ugyanannyiból vagy a kicsit többől is számottevően jobb oktatási viszonyok alakíthatók ki.

Hallgatói oldalról – „hallgató” alatt inkább az egész korosztályt értve – szintén előnyösebb lehet ez a rendszer. Eleve többeknek nyitja ki az állami ösztöndíjas felsőoktatás kapuját, és ezzel minden bizonnyal az egész felsőoktatás kapuját is. A mai dual track rendszerben („ingyenes” – „teljes költséges”) a két véglet között billegők bizonyára előre cserélnének egy köztes megoldásra („jórészt ingyenes, de részben önköltséges”), pláne olyanok, akik inkább megpróbálkoznának egy erősebb intézménnyel, de tisztában vannak azzal, hogy ott lesz még mit bepótolniuk, így az állami támogatás mellett számítanak is némi saját hozzájárulásra. Ha a teljes hallgatótságot tekintjük, akkor kétségtelen, hogy összességükben bizonyára némileg többlet fognak magánalapon (illetve diákhitellel) fizetni tanulmányaikért, mint a mai rendszerben. Azonban azt még a hallgatói képviselők is többnyire elismerik, hogy minden bizonnyal e többletbefizetési tömeg azon hallgatótársaikra nehezedne, akik esetén ez méltányosnak is tűnik. Ne felejtjük el, hogy a nem teljesített kreditek után, vagy a lassú előrehaladás miatt befizetésre kötelezett állami ösztöndíjas hallgatók még ebben a formában is részben állami támogatással végzik (akadozó) tanulmányaikat, azaz (jóval) kevesebbet fizetnek a nagyságrendben a hallgatóság felét kitevő (és részben náluk jobb tanulmányi eredményű) önköltséges hallgatókhoz képest. Így az ő többletbefizetésük esetleges méltánytalansága nehezen támasztható alá.

A felsőoktatás szereplői, ideértve az államot (kormányzatot, politikát is), nyilván sok mindenben ellenérdekeltek, miközben összességében persze mindenkinek érdeke egy „jól működő felsőoktatás”. Egy jó rendszer jó irányba motivál, értelmes képzésekre, hallgatói igyekezetre, egyszerre a tehetség kibontakoztatásának és az esélyegyenlőségnek a szolgálatára, mindezek tükrében az erőforrások hatékony

működtetésére. Egyúttal, illetve éppen az előzőek eléréséhez, minimalizálja a visszaéléseket, a rendszer „lehúzásának” lehetőségeit, a különböző szereplők (hallgatók, családok, vállalatok, adófizetők stb.) becsapását. A mai rendszer bírálati is ezekre a tényezőkre fókuszálnak, amelyek közül a leginkább artikuláltak az egyes hibás felsőoktatási ösztönzők következtében elpazarolt idő és pénz – legyen ez bárki ideje és pénze. A kreditalapú finanszírozással ezekre a kritikus mozzanatokra – úgy tűnik – jobb válaszok adhatók. Az állami pénzen történő, tartósan eredménytelen egyetemi-főiskolai létet visszazorítja; valamint a mainál jobban megoldja az ezt támogató intézményi ellenérdekeltség leépítését. A javasolt új rendszerrel ugyanis az intézmények – főként a nagyobb presztízsűek – anyagilag nem feltétlenül érdekeltek a hallgatók gyenge teljesítmény melletti „átengedésében”. Részben mert az újabb „próbálkozást” újra megfizetik, másrészt pedig – a rendszert kiegészítő helyes fenntartói felvételi keretpolitika mellett – az elbocsátott hallgatók helyére újabbakat vehetnek fel. Ezzel együtt az aránytalan, értelmetlen intézményi követelményeket is jobban az előtérbe hozza azáltal, hogy hallgatói fizetési kötelezettség keletkezik miatta.

5. ZÁRÓ GONDOLATOK

A kreditalapú finanszírozás vázolt alapmodellje nem csodaszer. Sőt, bizonyára nem is az elméleti oldalról levezethető legjobb felsőoktatási-finanszírozási alaprendszer. Azonban a hazai felsőoktatás-finanszírozási kultúra, az ezzel kapcsolatos politikai elkötelezettségek, társadalmi érzékenységek stb. mind-mind olyan adottságok, amelyek figyelembevételével alapja lehet a hazai felsőoktatás tényleges megreformálásának. Legalábbis, nem ismert olyan számottevő szakértői vagy érdekcsoport, amely a ma élő rendszerről pozitívan szólna, míg az egyszerre szakmailag is előrelépést ígérő és széles támogatottsággal „keresztülvihető” javaslatokkal sincs tele a polc. Így e javaslat (ismét) megfontolandó lehet.

A leginkább sajnálatos az, hogy a felsőoktatás-finanszírozás területén évek óta nem érezhető előrelépés. A mai elvi-politikai kereteken belül sem. Pedig ez senkinek sem jó, a hallgatóknak sem (akik egyben az amúgy működő mai rendszer minden lehetőségének és hibájának legjobb ismerői), a felsőoktatásban oktató kollégáknak sem (akik egyben a mai oktatási nonszenszek, a kilátástalanság, a minőségromlás legjobb visszacsatolóit), az intézményvezetőknek sem (akik évek óta várják egy olyan rendszer kibontakozását, aminél legalább egy-két évre előre lehet látni, hogy merre is érdemes intézményüket elmozdítani). Nem utolsó sorban pedig a politikának sem lehet jó a mai helyzet, mert a „folyton problematikus” felsőoktatást éppen ők teszik azzá azzal, hogy a piacmodellező, átfogó motivációs rendszereket akaratlanul is inkonzisztens, kistílű személyes hibajavító beavatkozásokkal kénytelenek helyettesíteni, amelyekkel a felsőoktatási szereplők elismerését nehéz elnyerni.

IRODALOM

- Andor Gy. (2011a): Megjegyzések a felsőoktatás finanszírozásának tervezett modelljéhez, *Köz-gazdaság*, 6. évf. 3. sz.
- Andor Gy. (2011b): *Megjegyzések és javaslatok a felsőoktatás finanszírozásának átalakításához*, BME belső elemző anyag, illetve az MRK előterjesztés, Budapest, BME.
- Eduline (2011): *Pokorni: nem igaz, hogy nincs szükség sok egyetemistára*, Eduline, 2011.11.04.
http://eduline.hu/felsooktatas/2011/11/4/Pokorni_nem_igaz_hogy_nincs_szukseg_sok_egy_TKYD5F
- EMMI, (2014): *Fokozatváltás a felsőoktatásban*, EMMI, Budapest, 2014.10.11.
- Halász G. (2012): Finanszírozási reformok a felsőoktatásban: nemzetközi összehasonlító elemzés, in: *Felsőoktatás-finanszírozás, Nemzetközi tendenciák és a hazai helyzet*, szerk: Temesi, J. Aula, Budapest.
- Horváth D. (2011): *Tízezreket fizethet, aki nem megy át a vizsgákon? A vita folytatódik*, Eduline, 2011.10.26.
http://eduline.hu/felsooktatas/2011/10/26/Tizezreket_fizethet_aki_nem_megy_at_a_vizsg_SQL2W4
- Kováts G. (2012): Felsőoktatás-finanszírozás néhány fejlett országban, in: *Felsőoktatás-finanszírozás, Nemzetközi tendenciák és a hazai helyzet*, szerk: Temesi J. Aula, Budapest.
- Mészáros T. (2012): Gondolatok a magyar felsőoktatásról szóló vitákhoz, in: *Felsőoktatás-finanszírozás, Nemzetközi tendenciák és a hazai helyzet*, szerk: Temesi J. Aula, Budapest.
- MRK (2011): *Javaslat kredit alapú elszámolási rendszer bevezetésére a felsőoktatásban*, MRK Gazdasági Bizottság ülésein elhangzottak alapján összeállította Péceli Gábor, 2011.06.20.
- Polónyi I. (2012): A hazai felsőoktatás állami finanszírozásának története, 1990–2011., in: *Felsőoktatás-finanszírozás, Nemzetközi tendenciák és a hazai helyzet*, szerk: Temesi J. Aula, Budapest.